

УДК 657. 2. 016

Хомин П.Я., д.е.н., професор,

Тернопільський національний технічний університет
імені Івана Пулюя

Палюх М.С., к.е.н., доцент

Тернопільський національний економічний університет

КРИЗА ТЕОРІЇ ОБЛІКУ ЯК НАСЛІДОК ПІДМІНИ ЇЇ ПРОБЛЕМАТИКИ

Висвітлюються причини кризи в теорії бухгалтерського обліку. Доводиться хибність підміни його насущних проблем надуманими, запозиченими з іншомовних перекладних видань, оскільки це поглиблює кризовий стан вітчизняної облікової теорії. Висновки авторів ілюструються посиланням на найбільш розтиражовані публікації.

Ключові слова: теорія обліку, кризовий стан, проблематика.

Khomyn P., Palyukh M.

ACCOUNTING THEORY CRISIS AS A RESULT OF ITS PROBLEMS SPOOFING

This article deals with the comprehensive analysis of the crisis in accounting theory. There has been proved the discrepancy of substitution of existing problems with false and compiled from foreign editions ones, as it deteriorates the crisis of national accounting theory. Authentic conclusions are illustrated with references on wide-spread publications.

However, one can hardly cease the mass reduplication of numerous lamely translated from English “manuscripts” aiming to false scientific beatification via texts’ saturation with extraordinary terminological clusters which speculatively comprise the term “accounting.”. The authors emphasize on the necessity to draw attention of scientists to current crisis condition of domestic accounting theory and highlighting the reasons of neglecting the investigation of important practical problems. The mentioned crisis condition was initially caused by lack of critical assessment of publications as well as pseudo-scientific racing for their quantity during last decades. Hence, these factors resulted in deterioration of qualitative characteristics of articles and manuscripts.

Simultaneously, as the most authors disdain the substantial investigations they resort to quoting from the third hand, completely relying on paraphrase translated editions, substituting objective problems of the theory and practice of accounting with loud but miserable studies with new headings. As a result, many publications are just a trivial set of definitions being compiled from textbooks and manuals, although academic and scientific literature are likely to be different things: the former contain predominantly the description of the methodology of accounts, the latter is supposed to deal with issues of accounting theory. One can overcome the crisis in the national accounting theory only under the

condition of deep target study of accounting problems and by rejecting the doubtful jumping from topic to topic that both beginners and venerable authors are accused of.

Keywords: theory of accounting, crisis, issues.

Хомин П.Я., Палюх Н.С.

КРИЗИС ТЕОРИИ УЧЁТА КАК СЛЕДСТВИЕ ПОДМЕНИ ЕЁ ПРОБЛЕМАТИКИ

Освещаются причины кризиса в теории бухгалтерского учета. Приходится ошибочность подмены его насущных проблем надуманными, заимствованными из иностранных переводных изданий, поскольку это усугубляет кризисное состояние отечественной учетной теории. Выводы авторов иллюстрируются ссылкой на наиболее растиражированные публикации.

Ключевые слова: теория учета, кризисное состояние, проблематика.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Якщо не вдаватися до евфемізмів, то нинішній стан у теорії бухгалтерського обліку в усе більшій мірі можна охарактеризувати як поголовне мавпування, яке, на жаль, започаткували ті автори, котрі в погоні за титулами корифеїв намагаються масвидавом своїх незліченних “монографій” створити собі такий ореол, підмінюючи насущні проблеми облікової теорії надуманими, запозиченими з іншомовних видань, от і тиражують з них ефемерії, які є наслідком нехарапутного перекладу з англійської, або навіть рекламних трюків, коли інтригують незвичними термінологічними словосполученнями, побудованими на спекулятивному застосуванні іменника облік. Отож виникла проблема у зв'язку з тим, що такі підміни загрожують перетворити вітчизняну теорію бухгалтерського обліку в бліді копії чужомовних, сумнівної наукової вартості видань і, таким чином, їхні причини потребують наукового осмислення.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Якщо спробувати проаналізувати нинішні публікації, то можна помітити, що серед їхніх авторів стає все більше “карасів”, які ключують на псевдонаукову іншомовну макуху. В немалій мірі це відбувається через те, що наплодилося, кажучи словами видатного теоретика бухгалтерського обліку Я. Соколова, досить “обломовых, которые за недосугом не изучили многовековые традиции своей страны и ещё меньше представляют принципы учёта экономически развитых стран” [1, с. 5].

Цілі статті. Виходячи з цього, мету й завдання статті автори вбачають у приверненні уваги наукової спільноти до теперішнього кризового стану вітчизняної теорії бухгалтерського обліку та висвітленні причин, які зумовлюють уникнення дослідження важливих під науковим і практичним аспектом проблем, зводячи її тим самим на манівці.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Кризовий стан у вітчизняній теорії бухгалтерського обліку зумовлений передусім тим, що замість вимогливо-критичного підходу до змісту публікацій в останні десятиліття розпочалися псевдонаукові перегони за їхню кількість. Відтак похідним від цього стало те, що приціл взято не якісні характеристики статей чи монографій.

Водночас, оскільки в значній частині авторів терпцю (а мо' і хисту) для ґрунтовного дослідження не вистачає, то їм не залишається нічого іншого, як вдаватися до “наукового” методу за польським прислів'ям: “Со рап гобі, тапра собі”. Тому вони вдаються до цитування з третіх рук, що називається, “помилка в помилку”, цілковито покладаючись на переповідання перекладних видань доморощеними “класиками”, сподіваючись на їхнє “представление принципов учёта экономически развитых стран”.

Однак виявляється, що й “класики” не завжди розуміють, про що “йдеться мова” – як висловився один із них, намагаючись викласти своїми словами принципи трансформаційних і реверсивних записів при визначенні фінансових результатів, які здійснюються в таких країнах з використанням подвійного запису господарських операцій для уникнення механічних помилок при складанні фінансової звітності. Зокрема, стверджуючи¹, що “цикл бухгалтерського обліку в американських компаніях представляє собою алгоритм отримання звітності на основі ... декількох послідовних кроків”, за якими нібито після “підготовки попереднього невідкоригованого (пробного) балансу, здійснення коригуючих журнальних записів, здійснення записів, які закривають відповідні рахунки, підготовки пробного

¹ Посилань при критичному розгляді цитованих публікацій не наводимо, оскільки це лише, так би мовити, “втяжки” з цілого океану таких самих розводнених, які наводяться нами з метою ілюстрації кризового стану вітчизняної теорії бухгалтерського обліку загалом.

балансу після закриття рахунків” врешті-решт роблять “10-й шаг”, правда, лише “на розсуд компанії”, аби провести вкотре “запис в журнал та здійснення записів, які анулюють коригування”, причому ні більше ні менше, а з “метою спрощення здійснення ряду наступних журнальних записів та скорочення витрат на ведення бухгалтерського обліку”. Що за стилем викладу відповідає влучному українському “писар пише, писар маже!”

А стосовно змісту цієї напівграмотної абракадабри доречно навести висновок Я. Соколова з передмови до книги американських авторів: “... Учёт этот гораздо сложнее учёта отечественного и сложность связана с методологическими, методическими, организационными и дидактическими особенностями” [1, с. 5], тому братися за його виклад повинні не такі “поверхнево ознайомлені” автори, інакше не плутали би поверхового ознайомлення з поверхневими стоками та не плодили подібного ”алгоритму отримання звітності”.

Інший знавець, до того ще й “поліглот”, який навіть назву відомої праці Л. Пачіолі поривається витлумачувати в іншому сенсі, мовляв, прийнята не може вважатися трактатом, чогось не проявляє такої принциповості стосовно зумисне переінакшеної при перекладі книги Б. Раяна “Strategic Accounting for Management”, що дослівно означає “Стратегічні розрахунки для менеджменту”, а намагається доводити, нібито назва “Стратегічний облік” забезпечить автоматичне вирішення всіх проблем бухгалтерського обліку.

Та дивно, коли цей автор, демонструючи “історичні знання” його ведення в храмах стародавньої Вавілонії, де нібито “... у кінці місяця недільні звіти зводили у місячний, а в кінці фінансового року складали річні звіти, які ... являли собою grosбухи² – великі глиняні таблиці з багатьма стовпцями...”, чогось обходить недалеко минувшину (середину 30-х років ХХ ст.), коли “для скорочення строків подання звітності дані за останні дні звітного періоду

² З приводу чого зауважимо, що мабуть усе таки в місячних звітах зводили тижневі, а не “недільні звіти”. Що ж стосується “річних звітів-grosбухів – великих глиняних таблиць з багатьма стовпцями...”, то уявити величину потрібних для них кошиків без допомоги цитованого автора не можемо, а він її, на жаль, не наводить. .

отримували не прямою реєстрацією, а шляхом *екстраполяції*». Адже й тодішні адепти керувалися тими самими мотивами, що й нинішні – «покращенням якості, оперативності бухгалтерської інформації» [2, с. 484-486].

Проте ми не маємо наміру відкидати права цитованих авторів на запозичення, адже давно відомо, що людство стоїть на плечах минулих поколінь. Причому інколи геніальна здогадка ставала відкриттям, яке витало в повітрі, але було непосильне іншим упродовж століть: приміром, І. Сікорський приробив у хвості гвинтокрила, конструкцію якого намалював Леонардо да Вінчі, боковий пропелер, чим вирішив проблему польоту цього апарата в заданому напрямі, який до того лише вперто крутився навколо своєї осі. Але ніяк не можемо визнати, що для того, аби вважатися вченим, вистачає виголошення мантрів, бо в такому випадку Гог і Магог, себто цар у царині теорії бухгалтерського обліку буде виглядати як звичайнісінький демагог.

На жаль, саме до останнього тяжіють як цитовані, так і деякі не згадувані тут автори, підмінюючи об'єктивні проблеми теорії й практики бухгалтерського обліку, хоча й лункими, але пустушками, вважаючи нібито «облік ... набуде ознаки науки лише у випадку приведення у відповідність її назви до існуючої реальності новітнього часу». Та пропонуючи щоразу нові назви, навіть натяку на способи досягнення, скажімо, стратегічних ознак та більшої оперативності обліку не наводять.

Проте скільки не кажи на волокушу – бричка, вона швидше не поїде. Тому-то й придумали підшипники до коліс, адже закон тертя відмінити неможливо. Нинішні ж адепти перейменувань бухгалтерського обліку мабуть думають, що стосовно нього не тільки цей закон, але й «інерція» та «земне тяжіння» можуть бути подолані самі собою, тому не переймаються «гальмами» й «парашутами» – засобами протидії цим об'єктивним перешкодам, а тиражують пустослів'я, запозичене в «папередніков» стратегічного обліку – фантазмагорії щодо отримання даних «не прямою реєстрацією, а шляхом *екстраполяції*», яка «не ґрунтувалася на строгих математичних прийомах, що в значній мірі знижувало точність її результатів» [2, с. 484-486]. Більш того, вони навіть нездатні запропонувати щось подібне до розрахунку очікуваної собівартості продукції, який був складовою бухгалтерської звітності 80-90 – х років

XX ст., й теж може вважатися спробою введення “стратегічного обліку”. Та це не заважає їм ганьбити предмет, який мав би бути об’єктом їхньої професійної гордості, що схоже на поведінку одного з персонажів відомої байки І. Крилова під дубом.

Адже коли цитований у цій статті автор здобував свої регалії, то визнавав як традиційну назву, так і його роль у суспільстві: “Бухгалтерський облік ... є “мовою бізнесу”, забезпечує управлінські кадри вихідними даними для прийняття ефективних рішень... виконує функцію інформаційного забезпечення держави”. Тепер же, скориставшись ними сповна, проявляє сформоване в умовах “соцвиху”³ alter ego – роздвоєння особистості й із “ученою” глибокодумністю як глобальні досягнення методології, поза тим, що це лише кон’юнктурна флюгерність, на противагу недавньому визнанню бухгалтерського обліку “мовою бізнесу”, який “забезпечує управлінські кадри вихідними даними для прийняття ефективних рішень” стверджує: “Бухгалтери вузько розуміють систему обліку як деяку міфічну істоту, ... але насправді вона нічого цінного не дає”, позаяк “... не передбачає можливий розвиток бізнесу залежно від обраної стратегії”. Проте для підтвердження власного “широкого розуміння” мабуть із-за скромності не наводить навіть сякого-такого “передбачення можливого розвитку бізнесу залежно від обраної стратегії” на якомусь підприємстві, що дає підстави вважати вся оцю “стратегію” придатною хіба що для клубу гадалок.

Та найгірше, що й інші “поверхнево ознайомлені” графомани страждають на таку саму “скромність”, а тому воліють оперувати у своїх “монографіях” лише набором тривіальних визначень будь-чого, включаючи до них перелицьоване з підручників і посібників, хоча й профану має бути відомо, що навчальна й наукова література – різні речі: в першій переважає опис методики облікових записів, який відрізняється в тих чи інших авторів хіба граматичними помилками чи неоковирною стилістикою.; у другій мала би досліджуватися проблематика, проте це нині стає рідкісним явищем, оскільки гору беруть верхогляди, подібні до тих, про яких іде мова у статті, тому й маємо кризовий стан в обліковій теорії загалом.

Адже навіть проблема методики обліку зносу й амортизації

³ Термін, уведений М. Кулішем як скорочене позначення соціалістичного виховання.

основних засобів не вирішена не тільки тому, що маємо два різних рахунки для обліку останньої 83 “Амортизація” та 13 “Знос (амортизація) необоротних активів”, з чого деякі видно вже занадто вчені автори зробили соломонів висновок: рахунки 8-го класу на підприємствах, окрім малих, не застосовується. Хоча досить було б уважно прочитати перший абзац Інструкції до Плану рахунків за розділом “Клас 8. Витрати за елементами”, аби зрозуміти, що вони “призначені для узагальнення інформації про витрати підприємства протягом звітного періоду”.

Але менше з тим, бо значно важливіше, що в “Балансі” ф. №1 за статтею 031 “Знос” він фігурує як від’ємна величина, хоча ще О. Рудановський чітко підкреслив, що від перенесення з пасиву в актив зміна знаків не означає зміни сутності категорій. Саме таку проблему маємо з нарахуванням зносу основних засобів, який є активною перmutацією балансу, у той час, як відображення амортизації підпадає під характеристику пасивної [2, с. 459], які ввійшли у вітчизняну теорію бухгалтерського обліку під назвою 4-х типів змін у бухгалтерському балансі.

Висновки. Подібний стан з такою основоположною категорією як капітал підприємства, що не досліджена навіть на рівні дефініції, не кажучи вже про не виваженість методики його обліку. Відтак думається, що подолати кризовий стан у вітчизняній теорії бухгалтерського обліку можна тільки за умови цілеспрямованого дослідження глибинних облікових проблем, а не кон’юнктурним перестрибуванням з теми на тему, якими “грішать” не тільки початківці, але й маститі автори, некритично сприймаючи зарубіжні перекладні видання та плутаючись не тільки в їхньому змісті, а навіть у назвах, як-от змішуючи контролінг зі стратегічним чи креативним, ба навіть управлінським обліком, проте стосовно жодного з них навіть не пробують розробити якусь практично значиму методику ведення.

1. Нидлз Б. Принципы бухгалтерского учёта. / Б. Нидлз, Х. Андерсон, Д. Колдуэлл. – М.: Финансы и статистика, 1994. – 496 с.
2. Соколов Я. В. Бухгалтерский учёт: от истоков до наших дней /Я. В. Соколов. – М.: Аудит ЮНИТИ, 1996. – 638 с.